

Τεκκές Χαλά Σουλτάν (Λάρνακα)

REPUBLIC OF CYPRUS
DEPUTY MINISTRY OF TOURISM

Δύο χιλιόμετρα μακριά από την πόλη της Λάρνακας, απέναντι από τον παλιό διεθνή αερολιμένα Λάρνακας, δίπλα από την Αλυκή, περιτριγυρισμένο από πεύκα, ευκάλυπτους, κυπαρίσσια και κυρίως φοινικιές, σε αυτή τη γραφική θέση, βρίσκεται ο Τεκκός της Χαλά Σουλτάν. Ένα αξιόλογο μνημείο, με τον μιναρέ και τον τρούλλο να δεσπόζουν μέσα από το ξεχωριστό αυτό τοπίο. Το τρίτο σημαντικότερο μνημείο στον κόσμο, σύμφωνα με τους μωαμεθανούς της Κύπρου, μετά την Καάβα στη Μέκκα και το ιερό του Μωάμεθ στη Μεδίνα. Ένας χώρος που προσελκύει κάθε χρόνο πολλούς επισκέπτες, κυρίως κατά την περίοδο των γιορτών του ραμαζανιού και των μπαϊραμιών.

Σύμφωνα με την μουσουλμανική παράδοση, που είναι πλατιά διαδομένη στο μωαμεθανικό και ιδιαίτερα στον αραβικό κόσμο, μία από τις προϋποθέσεις, για να θεωρηθεί κανείς έτοιμος να μπει στον παράδεισο, θα πρέπει να επισκεφτεί τα πιο κάτω τέσσερα ιερά μέρη: την Καάβα στη Μέκκα, το ιερό του Μωάμεθ στη Μεδίνα, τον Τεκκέ Χαλά Σουλτάν στην Λάρνακα και την Ιερουσαλήμ. Μάλιστα, γραπτές πληροφορίες αναφέρονται στην απότιση φόρου τιμής στην Ουμ Χαράμ (θείο πρόσωπο κατά τους μουσουλμάνους) από τα τουρκικά σκάφη που περνούσαν κοντά στο ιερό τούτο μέρος. Κατά την περίοδο των Τούρκων Οθωμανών (1571 – 1878) όφειλαν να υποστείλουν τις σημαίες τους και να χαιρετίσουν με κανονιοβολισμούς.

Σημείο αναφοράς στο μνημείο αυτό είναι ο τάφος της Ουμ Χαράμ, χρηστή γυναίκα, όπως θα δούμε πιο κάτω, σύμφωνα με γραπτές πληροφορίες. Ο τάφος προφυλάσσεται από τα περιέργα μάτια με πράσινο παραπέτασμα, το χρώμα του παράδεισου. Το αμυδρό φως που επικρατεί, μάς δυσκολεύει να εξετάσουμε αναλυτικά τον χώρο αυτό. Τα μάτια του έμπειρου ερευνητή εύκολα, όμως αναγνωρίζουν σε αυτό την αξία ενός προϊστορικού μνημείου-τάφου, ναού ή θησαυροφυλακίου, που ο Cobham (ερευνητής που έγραψε σημαντικά βιβλία για την Κύπρο) θεωρεί πως έχει στενή συγγένεια με δύο άλλα μονολιθικά οικοδομήματα στην Κύπρο. Γνωστά, το ένα σαν ο «τάφος της Αγίας Αικατερίνης», που βρίσκεται κοντά στη Σαλαμίνα, ανατολικά της Κύπρου και το άλλο της «Αγίας Φανερωμένης», που βρίσκεται κοντά στη Λάρνακα, νοτιοανατολικά της Κύπρου.

Πάνω από τον τάφο υπάρχει τρίλιθο οικοδόμημα. Ο ένας λίθος βρίσκεται στο κεφάλι και ο άλλος στα πόδια του λειψάνου, ενώ ο τρίτος λίθος καλύπτει το σώμα και πιστεύεται πως αιωρείται στον αέρα πάνω από τους άλλους δύο λίθους. Το τρίλιθο αυτό οικοδόμημα είδε και περιέγραψε το 1683 ο Ολλανδός περιηγητής Cornelis van Bruyn. Οι δύο τεράστιοι όρθιοι λίθοι έχουν ύψος περίπου 15 ποδών, ο δε τρίτος βρίσκεται στην κορυφή. Ο ιερός αυτός λίθος αποτελεί κειμήλιο μεγάλης σημασίας για τους Μουσουλμάνους. Πολλοί πιστεύουν ότι οι τρεις λίθοι ήλθαν κάποτε νύχτα από τη Μέκκα και έμειναν μετέωροι στον αέρα για πολλούς αιώνες. Αργότερα, όταν η κατάσταση αυτή έγινε επικίνδυνη για τους πιστούς, οι όρθιοι κίονες τοποθετήθηκαν σαν υποστηρίγματα. Οι λίθοι αυτοί πιθανόν να ανάγονται στους προϊστορικούς χρόνους.

Από την άνοιξη του 649 μ.Χ., που κατά την παράδοση ετάφη εδώ η Ουμ Χαράμ, δεν γνωρίζουμε τίποτα για την ανέγερση του τεκκέ (μοναστηριού μουσουλμάνων μοναχών-μεμβλανάδων). Όμως από την περιγραφή του περιηγητή, που αναφέρεται πιο πάνω, γνωρίζουμε πως ο τάφος υπήρχε το 1683. Γνωρίζουμε επίσης πως το 1760 μετά τη μεγάλη πανώλη που σημειώθηκε τότε στην Κύπρο, ο μουχασσίλης Μεχμέτ αγά (επαρχιακός διοικητής) περιέφραξε τον τάφο με ξύλινο περιτείχισμα. Τον επόμενο χρόνο ο διάδοχός του Ατζέμ Αλή αγά αντικατέστησε το ξύλινο περιτείχισμα, κτίζοντας στη θέση του τοίχο με δύο ορειχάλκινες καγκελλόπορτες. Τέλος, πριν από το 1787 κτίστηκαν ένα τζαμί με θόλους, καθώς επίσης κατοικίες και βρύσες που συνέβαλαν ουσιαστικά στην αύξηση της φήμης του ιερού αυτού τόπου, καταργήθηκε το τάγμα των μεμβλανάδων μοναχών και από τότε λειτούργησε σαν τέμενος. Η σημερινή μορφή του τεμένους συμπληρώθηκε το 1816 από τον τότε Τούρκο κυβερνήτη της Κύπρου Σεϊντ Εμίν εφέντη.

Το τέμενος σήμερα, ιδιαίτερα ύστερα από τις επιδιορθώσεις που έγιναν σ'αυτό με δαπάνες της κυπριακής κυβέρνησης και την τελευταία αναπαλαίωση του 2001-2005, με χορηγία του Αμερικάνικου Οργανισμού UNOPS μέσω των Ηνωμένων Εθνών (USA ID UNOPS), βρίσκεται σε εξαιρετική κατάσταση. Τις δε πύλες του κοσμούν διάφορες, καλά συντηρημένες, επιγραφές στα αραβικά με σημαντικές ιστορικές ημερομηνίες και αφιερωματικούς στίχους από το κοράνι.

Πώς βρέθηκε κατ'αρχήν εδώ η χρηστή γυναίκα, η Ουμ Χαράμ; Ας δούμε ιστορικά τα γεγονότα:

Η ιδιάζουσα γεωγραφική θέση της Κύπρου, μέσα στο θαλάσσιο χώρο της βυζαντινής επικράτειας, σε συσχετισμό προς τις βλέψεις του «αρτιπαγούς» ισλαμικού κόσμου, μετέβαλαν το νησί και τη γύρω απ' αυτό θαλάσσια περιοχή σε θέατρο οξύτατου ανταγωνισμού των δύο υπερδυνάμεων της εποχής εκείνης. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η Κύπρος βρέθηκε στο μεταίχμιο της επαφής των δύο αυτών κόσμων και την προφυλακή στη θάλασσα του Βυζαντίου. Αυτός ο λόγος ερμηνεύει και την επιλογή του νησιού σαν του πρώτου στόχου της δράσης των Αράβων στη θάλασσα. Η θάλασσα ήταν τόσο άγνωστη και ξένη στο Ισλάμ, την εποχή εκείνη, που ο Μωαβίας, υιός του Αμπου-Σοφιάν, ζήτησε επανειλημμένα την άδεια από τους χαλίφες (ηγεμόνες μουσουλμανικής κοινότητας) της Μέκκας για να την διασχίσει.

Μετά την αναγνώριση του ως διοικητής όλων των περιφερειών που είχαν κατακτηθεί, του τότε Σαμ, δηλαδή της σημερινής Συρίας, Λιβάνου, Ιορδανίας και Ισραήλ και επί χαλιφείας του Οθμάν, ο Μωαβίας ξεκίνησε την εκστρατεία. Ο Μωαβίας υπήρξε ο πρώτος Άραβας ηγέτης που κατανόησε πως οποιαδήποτε αναμέτρηση με το Βυζάντιο χωρίς ισχυρό στόλο θα ήταν αδύνατη. Έτσι, αμέσως μετά τον θάνατο του μεγάλου Άραβα κατακτητή Ομάρ, άρχισε την κατασκευή στόλου και το 28^{ος} έτος της Εγίρας (από τη φυγή του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα), αφού πέρασε ο χειμώνας, δηλαδή την άνοιξη του 649 μ.Χ., ανέλαβε την πρώτη ναυτική εκστρατεία. Κάτω από την προσωπική αρχηγία του ο αραβικός στόλος επιτέθηκε εναντίον της Κύπρου. Επρόκειτο για ένα μεγάλο στόλο που αποτελείτο από 1.700 πλοία, τα οποία είχαν συγκεντρωθεί γι'αυτό τον σκοπό στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας.

Σύμφωνα με τον αραβολόγο Μπαλαδούρι, ο Μωαβίας πέτυχε την έναρξη της εκστρατείας με την συγκατάθεση του Οθμάν κάτω από συγκεκριμένους όρους, ανάμεσα σε άλλους, να περιλάβει ο Μωαβίας την σύζυγο του στην εκστρατεία αυτή. Κατά μίμηση του αρχηγού τους, άλλοι αξιωματούχοι πήραν μαζί τους τις γυναίκες τους. Έτσι ο Μωαβίας ξεκίνησε την εκστρατεία από την Άκρα συνοδευόμενος από τη σύζυγό του Φαχίτα, ενώ τον αξιωματούχο Ουβάδα Ιμπν-ας-Σαμίτ συνόδευε η σύζυγός του Ουμ Χαράμ. Μόλις έφτασαν

στην Κύπρο και αποβιβάστηκαν από το πλοίο, στη διάθεση της Ουμ Χαράμ υπήρχε ένας ημίονος (ένα μουλάρι), για να την μεταφέρει στην ενδοχώρα. Όμως στον δρόμο η Ουμ Χαράμ ρίχθηκε από το ζώο και σκοτώθηκε. Τάφηκε στη συνέχεια, στο μέρος όπου έλαβε χώρο το ατύχημα και έμεινε ο χώρος από τότε γνωστός σαν τάφος της χρηστής γυναίκας. Εκεί που υπάρχει σήμερα το τρίλιθο οικοδόμημα.

Πολλοί ιστοριογράφοι αναφέρονται στο συμβάν αυτό, που αποκλείει και την πρόθεση δημιουργίας αποικισμού. Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά την πρώτη αυτή επίθεση κατά της Κύπρου, οι επιδρομείς, αφού ήρθαν σε συνεννόηση με τους ντόπιους προύχοντες, προσπάθησαν ώστε με ειρηνικό συμβιβασμό να επιτύχουν ουδετεροποίηση του νησιού. Έτσι, σύμφωνα με τις αραβικές πηγές, οι όροι της συμφωνίας που συνάφθηκε, υποχρέωναν τους κατοίκους να πληρώνουν κάθε χρόνο 7.000 δηνάρια φόρο στους Άραβες, μαζί με πολλές άλλες διευκολύνσεις.

Όσον αφορά την Ουμ Χαράμ, γράφει ο Cobham, σύμφωνα με χειρόγραφο που φέρει τον τίτλο «Το τέλος της χρηστής γυναίκας», που εξασφάλισε από τον σείχη του Τεκκέ, λίγο πριν το τέλος του 19^{ου} αιώνα, η Ουμ Χαράμ θεωρείται θαυματουργός. Το χειρόγραφο αυτό χωρίζεται σε τρία κεφάλαια.

Στο πρώτο αναφέρονται οι διάφορες ονομασίες που αποδίδονται στη χρηστή αυτή γυναίκα, όπως Ρουμείσα, Ραμλά και Σαχλά. Οι περισσότεροι από τους ειδικούς υποστηρίζουν πως το πραγματικό της όνομα παραμένει άγνωστο και πως γνωστός είναι μόνο ο άγιος τίτλος της Ουμ Χαράμ. Πατέρας της ήταν ο Μιλχάν και σύζυγός της ήταν ο Ουβάδα Ιμπν Σάμιτ, που υπήρξε ο πρώτος καδής (δικαστής) της Παλαιστίνης και που πέθανε σε ηλικία 72 χρόνων και τάφηκε στην Ιερουσαλήμ. Η Ουμ Χαράμ είχε αδελφή την Ουμ Σουλεϊμ, μητέρα του Ανά Ιμπν Μαλίκ. Οι δύο αδελφές, καθώς επίσης και ο Ανάς με τον Ουβάδα υπήρξαν στενοί συνεργάτες του Προφήτη Μωάμεθ, που τον υπηρέτησαν με αγάπη και αφοσίωση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά για τους ιερούς πολέμους στους οποίους πήρε μέρος η Ουμ Χαράμ και στο νόημα των παραδόσεων που συνδέονται με το όνομά της. Σύμφωνα με μια ιστορία που αναφέρεται από τον Ανά Ιμπν Μαλίκ, κάποτε ο Προφήτης επισκέφθηκε την Ουμ Χαράμ στο σπίτι

της στη Μεδίνα και αφού έφαγε μαζί της, η Ουμ Χαράμ ζήτησε να του καθαρίσει το κεφάλι από τις ψείρες. Όμως, όταν ο Προφήτης έσκυψε το κεφάλι, αποκοιμήθηκε. Όταν ξύπνησε από τον ιερό του ύπνο, φαινόταν χαρούμενος και χαμογελαστός και στην ερώτηση της Ουμ Χαράμ, γιατί ήταν τόσο ευδιάθετος, απάντησε πως ο Θεός τον ενέπνευσε και του ανάγγειλε ευχάριστα νέα, σύμφωνα με τα οποία μια ομάδα οπαδών του, αν και εύποροι, θα κάνουν ιερό πόλεμο και επιδρομές για να δοξάσουν το όνομα του θεού και να κατακτήσουν νησιά και πόλεις. Αυτοί θα μπουν, πρώτοι, στον παράδεισο χωρίς τιμωρίες και βασανιστήρια. Η αναγγελία των ευχάριστων αυτών νέων έδωσε χαρά στη φωτισμένη καρδιά της Ουμ Χαράμ και μεγάλωσε μέσα της το ζήλο και την προθυμία να πάρει μέρος στην εκστρατεία για την κατάκτηση των νησιών και να συμπεριληφθεί στους νικητές της θάλασσας. Τότε, ο Προφήτης της υποσχέθηκε, πως αυτή, θα ήταν μια υπόδειξη του Προφήτη, πως οι οπαδοί του μετά το θάνατό του θα έπρεπε να κάνουν εκστρατείες και πολέμους, για να διαδώσουν το μωαμεθανισμό και να κατακτήσουν διάφορα νησιά και πόλεις και υποσχόταν πως αυτοί που θα έχαναν τη ζωή τους για την πίστη τους θα πήγαιναν στον παράδεισο.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται το ιστορικό και η πορεία της εκστρατείας. Αφού δόθηκε η έγκριση για την εκστρατεία από τον χαλίφη Οθμάν, το 27^ο έτος της Εγίρας, ξεκίνησε από τη Μεδίνα, μπήκε ο στρατός στη Δαμασκό και μετά στην Ιερουσαλήμ με αρχηγό τον Μωαβία. Στο δρόμο προς τη Ράμλα (σημερινή πόλη Ραμλέ της Παλαιστίνης) στάθμευσαν στην Τρίπολη της Συρίας και απ'εκεί, αφού συγκέντρωσαν αρκετές βάρκες και πολλά πλοία επιβιβάστηκαν σ'αυτά και έφτασαν στην Κύπρο. Ανάμεσα στους αξιωματούχους και ο Ουβάδα με την σύζυγό του Ουμ Χαράμ. Αποβιβάστηκαν σε σημείο που απείχε δύο ώρες από το λιμάνι της Λάρνακας. Εκεί επιβιβάστηκε η Ουμ Χαράμ σε ένα μουλάρι και φθάνοντας στο σημείο, που τώρα βρίσκεται ο τάφος της, έπεσε από το ζώο, έσπασε τον τράχηλό της, πέθανε και τάφηκε στο ίδιο σημείο. Έτσι εκπληρώθηκε η προφητική υπόσχεση «εσύ θα είσαι η πρώτη». Αυτό θεωρείται ένα από τα θαύματα του Μωάμεθ.

Θαυματουργός θεωρείται και η ίδια η Ουμ Χαράμ. Αυτός είναι και ο λόγος που τον Τεκκέ αυτό επισκέπτονται κάθε χρόνο πολυάριθμοι Μωαμεθανοί προσκυνητές. Μεταξύ των θαυμάτων της ο ιμάμης (θρησκευτικός ηγέτης)

Μουναβί αναφέρει πως ο κόσμος της Δαμασκού, οδυνηρά δοκιμασμένος από ανομβρίες και άλλες δυστυχίες και με βαθιά πίστη, έκαμε παράκληση στην Ουμ Χαράμ και της ζήτησε να μεσολαβήσει στον Θεό, για να τους στείλει βροχή και να τους απαλλάξει από κάθε κακό και επίθεση. Ο Θεός, χάρη στον σεβασμό που έτρεφε προς το άγιο πρόσωπο της Ουμ Χαράμ, διασκόρπισε τις ανησυχίες και τις στενοχώριες και δώρισε σ'αυτούς βροχή και ευλογία.

Ακόμη ένα θαύμα που αναφέρεται στον επίλογο του συγκεκριμένου χειρόγραφου είναι το εξής: Στο ταξίδι της από την Ιερουσαλήμ στη Ράμλα, η Ουμ Χαράμ φιλοξενήθηκε στο σπίτι ενός Χριστιανού μοναχού. Εκεί είδε τρεις τεράστιους λίθους, που εξέφρασε την επιθυμία να αγοράσει. Ο μοναχός όμως, επειδή πίστευε απόλυτα πως οι τρεις λίθοι δεν ήταν δυνατόν να μετακινηθούν, τους της χάρισε. Αυτή τους δέχτηκε με ευχαρίστηση και αφού πρόσθεσε πως θα τους έπαιρνε κάποια άλλη στιγμή, αναχώρησε για το ταξίδι της. Με θεία δύναμη οι πέτρες αυτές μετακινήθηκαν και βρέθηκαν τη νύχτα της ταφής της στον τάφο της. Ένας λίθος κάθισε πάνω από την άγια κεφαλή της, ο άλλος στα ιερά της πόδια και ο τρίτος κρεμάστηκε από πάνω τους. Αυτό, αποδίδεται στην Ουμ Χαράμ σαν ένα από τα πολλά της θαύματα, σύμφωνα με την μουσουλμανική παράδοση.

Πολλοί γνωστοί περιηγητές επισκέφτηκαν κατά καιρούς τον τεκκέ, ανάμεσα τους και ο Γάλλος Delaigoiere στον δρόμο του για τους Αγίους Τόπους. Αναφέρει συγκεκριμένα πως επισκέφτηκε το τέμενος, για το οποίο λέει πως έχαιρε μεγάλης εκτίμησης ανάμεσα στους Μωαμεθανούς σαν τόπος προσκυνήματος. Ο τάφος βρισκόταν σε μια μαγική θέση, κοντά σε μια μεγάλη λίμνη και δασώδεις λόφους, αλλά ο αέρας ήταν πολύ ανθυγιεινός.

Δίπλα από τον περίβολο του τάφου της Ουμ Χαράμ βρίσκεται ένας μεγάλος, άσπρος, μαρμάρινος τάφος που ανήκει στις τουρκικής καταγωγής Hatidje, σύζυγο του βασιλιά Χουσεϊν της Χετζάζης και πέθανε στην Κύπρο στα 1929. Η Χετζάζη βρίσκεται στη Σαουδική Αραβία (δυτικά, κατά μήκος της Ερυθράς Θάλασσας στραμμένη προς την Αίγυπτο και την Αφρική - ανάμεσα στην Μέκκα και τη Μεδίνα). Γι'αυτό και θεωρείται σαν η κοιτίδα του Ισλαμισμού. Η Hatidje ήταν η πρώτη κόρη του περίφημου μεγάλου βεζίρη (αξίωμα αντίστοιχο

του αρμοστή ή υπουργού) της Τουρκίας Μουσταφά Ρεσίντ πασά, μεταρρυθμιστή του 19^{ου} αιώνα.

Ας κάνουμε μία περιήγηση, τώρα με τα πόδια, στους χώρους του σημαντικού αυτού μνημείου.

Όχι μόνο το ειδυλλιακό τοπίο, αλλά και η μεγαλειότητα του μνημείου μάς προκαλεί δέος. Αφού προχωρήσουμε στο πλακόστρωτο δάπεδο, φτάνομε στην πύλη και τα σκαλοπάτια μάς οδηγούν κάτω, στην πέτρινη (από ασβεστόλιθο), κύρια είσοδο του τεκκέ, άλλοτε μοναστήρι μουσουλμάνων μοναχών. Μία μεγαλειώδης είσοδος με αραβικές επιγραφές στο πάνω μέρος. Το φως από το αίθριο μάς λούζει το πρόσωπο καθώς προχωράμε μπροστά.

Έχομε στα δεξιά μας τα δωμάτια φιλοξενίας των γυναικών-συζύγων του, κατά καιρούς, σεΐχη του τεμένους. Στα αριστερά μας τα δωμάτια του ίδιου του σεΐχη. Αναφέρεται σ' αυτό το γεγονός ο περιηγητής γιατρός Delaroiere, που επισκέφθηκε τον χώρο αυτό το 1832 και περιέθαλψε μάλιστα τις άρρωστες γυναίκες του σεΐχη. Μαζί με τον σεΐχη ήταν και ο αδελφός του, που ασκούσε τα θρησκευτικά του καθήκοντα. Όλα τα δωμάτια είναι με σκεπαστή βεράντα και ξύλινο χαμηλό περιστύλιο. Στο βάθος αριστερά βρίσκεται σήμερα και το γραφείο των αρχαιοφυλάκων του μνημείου.

Διασχίζοντας τους κήπους φτάνομε στη φιάλη για καθαρό (περίστυλες βρύσες) και στα δεξιά μας το τζαμί. Τα ξύλινα καθίσματα γύρω από το εξαγωνικό κιόσκι, έχουν γίνει σύμφωνα με σχετική επιγραφή από την τουρκική τράπεζα Κύπρου. Προτού εισέλθουν οι πιστοί στο τζαμί, για να προσευχηθούν, οφείλουν να πλύνουν τα χέρια, το πρόσωπο, το σβέρκο, τα μαλλιά και τα πόδια τους. Στη συνέχεια, αφού αφήσουν τα παπούτσια στην είσοδο, θα εισέλθουν στο τζαμί.

Αφήνομε κι εμείς τα παπούτσια μας στην είσοδο του τζαμιού/τεμένους, όπως προνοούν οι κανονισμοί του χώρου. Η ζεστασιά του χαλιού αγγίζει τα πόδια και το άσπρο χρώμα κυριαρχεί στους τοίχους και τον τρούλλο. Όπως πάντοτε, καμία ζωγραφιά, καμία απεικόνιση ζωντανού οργανισμού. Ακριβώς απέναντι η κόγχη στον τοίχο από ασβεστόλιθο γύρω στα 2,80 μ. ύψος, το

μιχράπ. Η κατεύθυνση προς τη Μέκκα, γενέτειρα του Μωάμεθ, τελευταίου προφήτη του ισλαμισμού. Απέναντι δεξιά βρίσκεται το μιμπάρ, ξύλινα ανοδικά σκαλοπάτια σε πράσινο χρώμα, το σύμβολο του παράδεισου, που οδηγούν σε ένα είδος βάρου με στέγαστρο μυτερό, που καταλήγει σε μισοφέγγαρο. Σε ώρα προσευχής, παίρνει τη θέση του εκεί ο ιμάμης, απ' όπου διαβάζει το κοράνι, το ιερό βιβλίο των μουσουλμάνων, γραμμένο στην αραβική γλώσσα. Πάνω από την είσοδο του μιμπάρ υπάρχει επιγραφή, στα αραβικά, που αναφέρει: «Δεν υπάρχει Θεότητα ως Θεός, ο Μωάμεθ είναι ο Προφήτης του Αλλάχ (Θεού)». Στη γωνία δεξιά υπάρχει ένα ξύλινο βάρο με στρογγυλή βάση κάπου ενός μέτρου ύψους που χρησιμοποιείται σαν στασίδι, όταν χρειάζεται, για το κοράνι. Το ιερό αυτό βιβλίο, σύμφωνα με τους μουσουλμάνους δεν πρέπει να αγγίζει το πάτωμα.

Κοιτάζοντας ψηλά αντικρίζουμε τον τρούλλο και στη βάση του οχτώ αραβουργήματα. Οχτώ ξύλινες, οκταγωνικές πινακίδες με επιγραφές στα αραβικά, που αναφέρονται στον Αλλάχ, τον Μωάμεθ, σε μέλη της οικογένειας του Μωάμεθ, όπως στον εγγονό του Χουσεϊν, στη κόρη του Φάτιμα και στο σύζυγό της Αλή, καθώς και σε άλλα ονόματα που αναφέρονται στο κοράνι.

Έχοντας την πλάτη στο μιχράπ αντικρίζουμε την είσοδο και μπροστά δεξιά μας βλέπουμε τα σκαλοπάτια, που οδηγούν στον γυναικωνίτη - πάνω αριστερά το ξύλινο, παγδατί παραπέτασμα. Ο χώρος που πρέπει να βρίσκονται οι γυναίκες - ντυμένες με ριχτά ενδύματα, με καλυμμένο το κεφάλι και το κορμί, μέχρι τον καρπό του χεριού και τα δάκτυλα των ποδιών - κατά την διάρκεια της προσευχής.

Προχωράμε ανεβαίνοντας τα δύο σκαλοπάτια και βρισκόμαστε σε ένα μακρόστενο χώρο. Κοιτάζοντας αριστερά, στον περίβολο, αντικρίζουμε τον μεγάλο μαρμάρινο τάφο της Hatidje, συζύγου του βασιλιά Χουσεϊν της Χετζάζης. Πιο χαμηλά, αριστερά και δεξιά ξεχωρίζουν άλλοι τέσσερις τάφοι με ξύλινο, πράσινο κάλυμμα, που ανήκουν, όπως πιστεύεται, σε τιμώμενα άτομα. Δεν έχει βρεθεί σχετική επιγραφή που να υποδεικνύει την ταυτότητά τους.

Προχωράμε ευθεία μέσα και βρίσκουμε τον τάφο της χρηστής (αγίας) γυναίκας, της Ουμ Χαράμ, με τους τρεις ογκόλιθους, όπως ακριβώς μάς το περιέγραψε

ο Ολλανδός περιηγητής Cornelis Van Bruyn και που περιβάλλεται με ορειχάλκινες καγκελόπορτες και κλειστό διάδρομο γύρω-γύρω.

Εξερχόμενοι, στη συνέχεια, από το τέμενος και προχωρώντας απέναντι στο βάθος αριστερά θα βρούμε ευρήματα, μικρής έκτασης του 6^{ου} αι. π.Χ. Σε απόσταση μάλιστα 800 μέτρων δυτικά του τεμένους βρίσκονται τα ερείπια αρχαίας κυπριακής πόλης της Ύστερης εποχής του Χαλκού (1650-1050 π.Χ.). Δύο Βρετανικές Αρχαιολογικές Αποστολές έκαναν ανασκαφικές έρευνες εκεί το 1898-9, γι' αυτό και πολλά από τα κινητά ευρήματα βρίσκονται στο Βρετανικό μουσείο και πιο λίγα στο Κυπριακό μουσείο στη Λευκωσία. Ανασκαφικές έρευνες συνεχίστηκαν εντατικά από την Σουηδική Αρχαιολογική Αποστολή, από το 1971 και πρόσφατα από το Τμήμα Αρχαιοτήτων της Κύπρου. Ευρήματα βρίσκονται στο Κυπριακό μουσείο και στο Αρχαιολογικό μουσείο Λάρνακας.

Θα ήταν μεγάλη παράληψη αν δεν γινόταν αναφορά και στην Αλυκή της Λάρνακας, που βρίσκεται δίπλα από το τέμενος. Σύμφωνα με τη σύμβαση του Συνεδρίου Ramsan Convention το 2001 επικυρώθηκε ως ο 1081^{ος} υγροβιότοπος διεθνούς σημασίας. Γι' αυτό και προσελκύει πολλούς πτηνοπαρατηρητές. Χάρη στη βροχή συγκεντρώνεται νερό στην επιφάνεια της αλυκής αυτής, με αποτέλεσμα να διαχειμάζουν πάρα πολλά είδη αποδημητικών πουλιών, όπως είναι τα φλαμίνγκο (π.χ. *Phoenicopterus ruber*), διάφορα είδη αγριόπαπιας (π.χ. *Anas crecca*), οι γλάροι (π.χ. *Larus cachinnans*, *Larus ridibundus*), τα νεραλλίδια (π.χ. *Charadrius alexandrinus*, *Actitis hypoleucos*) κ.ά

Η αλμυρότητα του νερού οφείλεται στην αλατότητα του υπεδάφους των λιμνών της περιοχής. Στο αλμυρό νερό ζει και πολλαπλασιάζεται ένα μονοκύτταρο φύκος (*Dunaliella salina*), που είναι η βάση της τροφικής αλυσίδας και με το οποίο τρέφονται οι γαρίδες του είδους *Artemia salina*. Η Αρτέμια, που είναι η μοναδική, αλλά κύρια τροφή για τα φλαμίνγκο ή αλλιώς φοινικόπτερους, καθώς και άλλα πουλιά που διαχειμάζουν εδώ.

Στον χώρο γύρω από την αλυκή που δεν κατακλύζεται από τα νερά, επικρατούν οι αλοφυτικές φυτοκοινωνίες. Κυρίαρχα είδη είναι η Αρμυρίδια, όπως η Αρθρόκνημη η μακροστάχια (*Arthrocnemum macrostachyum*), το Αλόκνημον το στροβιλοειδές (*Halocnemum strobilaceum*) και η Αλοπεπλής η περιβλαστος (*Haloperplis amplexicaulis*).

Σε όσους αρέσει επίσης το περπάτημα, το τμήμα δασών έχει δημιουργήσει ένα μονοπάτι της φύσης με απόσταση ενός χιλιομέτρου, που ξεκινά από τον Τεκκέ Χαλά Σουλτάν και καλύπτει κομμάτι του νότιου μέρους της Αλυκής. Πέρα από τον Τεκκέ επεκτείνεται το μονοπάτι ως το Υδραγωγείο της Λάρνακας, κτίσμα του 18^{ου} αι. και καταλήγει στο Εθνικό Δασικό Πάρκο Ριζοελιάς, με συνολική απόσταση 12 χλμ. Το μονοπάτι αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4, που ξεκινά από το Γιβραλτάρ και συμπεριλαμβάνει εννέα χώρες.

Σύμφωνα με την παράδοση, ακόμη και ο Άγιος Λάζαρος ήρθε στον χώρο αυτό μετά την ανάσταση του. Υπήρχε άλλοτε αμπελώνας εδώ και διασχίζοντας ο άγιος τον αμπελώνα, συνάντησε τον ιδιοκτήτη και στην ερώτηση που του έκανε, τι είχε στα κοφίνια, ο αμπελουργός απάντησε αλάτι, μη θέλοντας να προσφέρει σταφύλι στον άγιο. Όταν επέστρεψε στο σπίτι ο αμπελουργός και ξεσκέπασε τα κοφίνια του, διαπίστωσε ότι είχαν μέσα αλάτι.

Από κάθε άποψη, σημαντικό το μνημείο αυτό, το οποίο έδωσε έμπνευση και στον Ελλαδίτη Νομπελίστα για το βραβείο Λογοτεχνίας του Γιώργου Σεφέρη, ο οποίος έγραψε το ποίημα «Τρεις Μούλες» στο έργο του «...**Ημερολόγιο καταστρώματος Γ΄ στον Κόσμο της Κύπρου, Μνήμη και αγάπη**...» που κυκλοφόρησε στην Αθήνα το 1955. Χαρακτηριστικοί είναι οι πιο κάτω στίχοι:

Στη Δαμασκό μια νύχτα αγρύπνιας
Μου φάνηκε το πέρασμα της Ουμ Χαράμ
Της βαθυσέβαστης **γενιάς** του Προφήτη.
Άκουγα πέταλα σαν αργυρά δηνάρια

Κί' εκείνη λες και διάβαινε, λόφους αλάτι
Κατά τη Λάρνακα, στη μούλα της καβάλα.

.....

«Εδώ ήταν που γλίστρησε το ζο μου. Τούτη η πέτρα
Μου τσάκισε το διάφωτον αυχένα
Κί' έδωσα την ψυχή μου νικηφόρα.
Απ' τη βουλή του Θεού ήμουν γεμάτη
μια μούλα δε σηκώνει τέτοιο βάρος
Μην το ξεχάς και μην την αδικήσεις.»

Ώρες επισκέψεων του μνημείου:

Ανοιχτό καθημερινώς εκτός της ημέρας των Χριστουγέννων, του Πάσχα και
1^{ης} του χρόνου.

1^η Νοεμβρίου – τέλη Μαρτίου 08.00 – 17.00

1^η Απριλίου – τέλη Μαΐου 08.00 – 18.00

1^η Ιουνίου – τέλη Οκτωβρίου 08.00 – 19.30

Σημείωση:

Την ώρα της προσευχής της Παρασκευής (13.00 – 15.00) που γίνεται με
ιμάμη, δεν επιτρέπονται οι επισκέψεις στο τέμενος